

Jørgen Holmgaard

Duplik til Søren Kjørup

Det kan kun glæde mig, at Kjørup deler min tillid til læsernes dømmekraft. De har ganske vist ikke haft det helt nemt, hvis de uden at have læst den om-diskuterede bog skulle dømme alene ud fra Kjørups 'anklageskrift'. Men det har debatindlæggene nu rådet bod på. Til Kjørups sidste indlæg vil jeg nøjes med et par supplerende bemærkninger. Hans indlæg bringer ikke noget nyt eller interessant frem. Jeg noterer mig dog, at Kjørup nu beskriver sin opposition som »kritik af nogle synspunkter og nogle detaljer« (p.129). De fleste, herunder jeg selv, opfattede nok snarere det indledende skrift som en bredside fra et stalinorgel. Fint hvis vi nu gearer ned til et andet niveau. Og ligeledes fint med Kjørups opfordring til mig om at indrømme, at også jeg kan dumme mig »en enkelt gang eller tre i løbet af 430 sider«. Hermed er han tæt på at tune ind på den nøgterne tone, jeg i bogens indledning selv prøvede at anslå ved på forhånd at vedgå, at »fejl, i betragtning af stoffets særdeles omfattende karakter, ikke kan udelukkes« (TT, p.12) og ved åbent at byde velkommen til »[k]orrektioner og oplysninger om forhold, der er blevet overset« (ibid.).

Det var en venlig invitation til dialog, som Kjørup dog stadig ikke synes at kunne tage imod. Han vil meget hellere tryne ved at referere til en bestemt type metodisk rigiditet, som historisk har eksisteret i hovedet på nogle videnskabsteoretikere, men som i virkelighedens forskning ikke spiller eller heller bør spille den ultimative rolle, Kjørup gerne vil tildele den. Der er ingen grund til detaljeret at gentage, hvad jeg i mit svar har forklaret om min tilgang til det naturvidenskabelige stof, og hvordan den forholder sig til den generelt tilstræbte fremgangsmåde fremlagt i bogens indledning. Men jeg må opponere mod Kjørups fortsat inkriminerende formuleringer om, at jeg ønsker at »bortforklare« noget på dette punkt. Hvordan kan der være tale om at bortforklare, når jeg helt åbent og med stadige henvisninger lægger frem, hvad der bliver gjort? Mit svars mere udførlige begrundelser for at bygge på en sekundær kilde i min diskussion af kosmologiteoriene kunne meget vel have været inddraget i en note i selve bogen. Men nu har jeg føjet den til i mit svar til opponenteren. Og større er den sag ikke. At jeg i én del af bogen – den for hovedtanken langt vigtigste – bygger på originalformuleringer hos Aristoteles, mens jeg i bogens senere perspektiverende udblik til dele af moderne naturvidenskab bruger sekundærkilder, er ikke noget problem for den fornuftige læser, der overalt inviteres til at følge, hvad der sker og vurdere derudfra. Nye synspunkter implicerer nye typer tilgange, som ikke altid vil

stå foreskrevet i den lille 'videnskabsteoretisk håndbog for begyndere'. Det er en sådan, Kjørup påberåber sig, og den han vil have mig til at følge som min rettesnor. Hus forbi. Projektet har været af en helt andet art. Det må en kritik i et rimeligt omfang kunne se og acceptere, hvis den skal have nyttigere funktioner end blot bekligning. Men det har den i dette tilfælde måske heller ikke skullet have. Hvem ved.

Når ovennævnte er sagt, bør det tilføjes, at diskursen og tilgangen, jeg bruger i forbindelse med mit kapitel om naturvidenskabelige teorier, faktisk ikke er mere ny eller aparte, end at den udmærket kan mødes hos akademiske naturvidenskabsskribenter i øvrigt. Og endelig bør det tilføjes, at min bogs ædruelige skepticisme over for de moderne kosmologiers ambitioner om at finde apodiktisk sande teorier om universets og stoffets ultimative oprindelse sandelig også deles af andre, der er tættere på eller direkte er professionel del af naturvidenskaben. Det gælder fra vores lokale sammenhæng eksempelvis Ove Nathan, der bl.a. i sin nyligt udkomne *Stakkels Einstein* diskuterer kosmologiteoriene i en optik, der ud fra et helt andet fagligt udgangspunkt er tæt beslægtet med min bogs synsvinkel på dem. Den spejderagtigt naive tillid til de hellige naturvidenskabers erkendelsessikkerhed, som Kjørup respektfuldt synes at hæge om, trives interessant nok allerbedst hos humanister. Det gælder jo generelt, at den afstand til naturvidenskabernes indre virkemåder, vi som humanister befinder os på, kan have to funktioner. Enten kan man benytte afstanden til at projicere sine teoretiske idealforestillinger, som ville have svært ved at overleve det nærmere bekendtskab, men som man til andre formål har glæde af at holde i live. Eller også kan man drage fordel af afstanden til at foretage den kritiske teori-refleksion, som er sværere at anlægge, når man befinder sig inde i selve bageriet. Det er ret tydeligt, at Kjørups tilbøjelighed fører ham til den første position. Min til den sidste. Fra denne grundforskul udgår givetvis de fleste af vores mere specifikke uenigheder på dette felt.

Kjørups nye bemærkninger om den narrative kausalitet viser, at han endnu ikke har forstået, hvilke problemstillinger det drejer sig om. Det er nok tilfældet her, som med de fleste mere spidsfindige teoretiske spørgsmål, at det for en tilpas grovmasket tænkemåde forekommer futilt at beskæftige sig med dem, samt overflødig og banalt hvad der kommer ud af det. Til benefice – nok mest for andre læsere – vil jeg imidlertid gerne tilføje nogle yderligere illustrationer af forholdet mellem på den ene side elementernes »temporale rækkefølge« i sproglige kæder, på den anden side kausale og logiske relationer mellem disse elementer.

På et konsekvent kasussprog som latin er elementernes temporale rækkefølge i en sætningskæde principielt ligegyldig. Forståelsen af deres indbyrdes

relationer fremgår af kasus. »Ego nemini invideo« (jeg er ikke misundelig på nogen), står der et sted hos Petronius. Der kunne også have stået »nemini invideo ego« eller »invideo nemini ego«. Eller for den sags skyld »ego invideo nemini« samt endelig »invideo ego nemini«. I alle rækkefølger vil det på grund af deklination og konjugation være entydigt klart, hvordan elementerne betydningsmæssigt forholder sig til hinanden. *Alligevel* kan man selv på latin se en tendens til, at den valgte rækkefølge (ligesom i Petronius-eksemplet) faktisk mimer den logisk-kausale relation mellem elementerne, således at subjektet kommer til at stå først i sætningen, objekt(/dativobjekt) og verbum bagefter. Det er *subjektet*, der udfører den handling eller besidder den egenskab, som efterfølgende bliver benævnt, ikke omvendt. Logisk er subjektet det primære. I nyere kasussprog som russisk kommer den temporale rækkefølge og elementernes indholdsrelationer mere markant til at følge hinanden. Og i moderne syntakssprog uden gennemført kasussystem udvikler det sig som bekendt til, at den betydningsmæssige relation mellem elementerne direkte afgøres af den temporale rækkefølge. Der er jo en klar betydningsmæssig forskel på sætningerne »Peter spiser æblet« og »Æblet spiser Peter«. I begge tilfælde således, at det aktive subjekt, der udfører sin handling på objektet, står først i sætningen. Den temporale relation mellem elementerne mimer den logisk-kausale relation. Dette temporale forhold kan naturligvis sagtens modificeres eller vendes om, men så skal der andre former (passiv el.lign. markører) til at indikere, hvordan det temporale forholder sig til det logisk-kausale, eksempelvis: »æblet *bliver spist* af Peter«.

I længere forløb, hvor sætninger kædes sammen til narrativer, gælder en tilsvarende normalrækkefølge. Hvis vi bliver i eksemplet med Peter og æblet, kan det udvides til en lille minihistorie: »Peter er sulten. Peter spiser et æble. Peter er mæt.« Disse tre sætningsenheder kunne også byttes om og i en anden rækkefølge fortælle en historie. Men det vil igen ændre, evt. direkte true meningen eller kaste læseren ud i et vanskeligt fortolkningsarbejde. Hvis ikke andet oplyses, følger den temporale rækkefølge normalt den logisk-kausale sammenhæng. Denne konvention for en normalrækkefølge *kan* – da det er sproglige størrelser – imidlertid godt flyttes frit omkring. Det sker bl.a. af stilistiske grunde i sætninger – med de nødvendige markører for at holde meningen intakt. Rækkefølgen kan også ændres i småhistorier som den om Peter: »Peter spiste et æble. Inden da var han sulten. Bagefter blev han mæt«.

Men først og fremmest sker åbningen for hele denne dimension af nye relationer mellem temporalitet og kausalitet inden for de længere, fiktive narrativer, hvor det ikke er den elementære betydning, det drejer sig om, men en mere kompliceret søgen efter mening. Afprøvning af mulige meninger. Og det er her forfattere og digtere suverænt kan bruge konventionen til – ved

selve den rækkefølge, handlingselementerne sammenføjes i – at sætte et komplekst fortolkningsmæssigt spil i gang mellem de temporale og de logisk-kausale dimensioner i de tekstlige kæder. Det er dette omfattende og for mig dybt interessante problemfelt, begrebet om den narrative kausalitet beskæftiger sig med. For Kjørup er den slags tilsyneladende volapyk, banalt eller uinteressant. Jeg misunder ham ikke hans synspunkt.

Kjørups næste og noget mindre punkt vedrører, hvad han selv opfatter som en blot »drilsk« bemærkning til en formulering hos mig (*TT*, p. 216). I forbindelse med en gennemgang af Aristoteles' poetik skriver jeg her om opfattelsen af den kausale sammenkædningsform »fra da af«. *En passant* har jeg siden før en kort bemærkning om den senere latinske oversættelse af poetikken. Der kan vanskeligt i en almindelig læsning være tvivl om, at »fra da af« refererer til poetikkens antikke sammenhæng, som disse sider i det hele taget handler om, ikke til en i forbifarten nævnt senere oversættelse. Jeg er mildt forbløffet over, at Kjørup – for at »drille« – overhovedet har formået at fejllæse en sammenhæng, der for enhver normal læsning giver sig selv. Men jeg kan nu se, at det blot har skullet bruges til at rejse en beskyldning om sproglig ubehjælpssomhed, og så har det jo tjent et formål. Hvad der for Kjørups tilgang fremtræder som tekstens ubehændighed kunne dog fra en anden synsvinkel lige så vel vidne om læserens manglende evne eller vilje. Den kan man som skrivende, trods alle anstrengelser og ønsker, aldrig tage i ed.

Så beklager Kjørup sig over, at jeg ikke kan følge hans kritik af, at jeg angiveligt »underbetoner karakterernes betydning« i Aristoteles' fremstilling i poetikken. Jeg må som tidligere henvise til Aristoteles selv, der her som så mange andre steder formulerer sig forbilledligt klart. Dog kan der også suppleres med andres undersøgelser. Per Krogh Hansen har i sin nyligt udkomne *Karakterens rolle* direkte sat fokus på, hvad Aristoteles skriver om karaktererne i dramaet. Denne bog vil jeg anbefale alle interesserede at konsultere m.h.t. det diskuterede spørgsmål, hvis ikke Aristoteles selv og mine citater herfra er tilstrækkelige. Problemet er tilsyneladende, at Kjørup slet ikke kan se, hvor skarpsindigt Aristoteles analyserer karakteren i dramaet som en konstruktion, der kommer tilveje gennem dramaets handlinger, ikke som i en realistisk, psykologisk kontekst fungerer som adskilte størrelser.

Afsluttende bruger Kjørup i sit gensvar meget opmærksomhed på nogle enkeltpunkter, der vedrører tre konkrete sproglige stridsspørgsmål. I de to Aristoteles-spørgsmål er der ikke mere at tilføje til det, jeg skrev sidst. I det første af dem vil jeg lade originalteksten tale, ikke den norske oversættelse. I øvrigt er jeg i tvivl om, hvorvidt Kjørup i det hele taget forstår pointen. I det andet spørgsmål forbløffer det at Kjørup stadig vil bruge tid og plads på vigtigheden af den tidlige antiks *forsvundne* retorikhåndbøger forud for Ari-

stoteles' teoretiske skrift. Hvad der i anmeldersprog kaldes litterært flue-knepperi, må anses for gigantprojekter sammenlignet med det, Kjørup her er i gang med.

Endelig et ord om Barthes-spørgsmålet, der fra starten var ude af proportioner, men siden er vokset det endnu mere. I bogens gennemgang af eksisterende litteratur af relevans for den narrative kausalitet citerer jeg nogle linier fra Barthes. For læservenlighedens skyld oversætter jeg den franske tekst til dansk og oversætter – efter ordbogscheck – ordet 'démoncer' til dets primære betydning (forkynde). Denne betydning passer kontekstuel med, at det er en teologisk middelaldersammenhæng, der i teksten er tale om. Derudover har jeg angående skolastikkens opfattelse af problemet *post hoc, ergo propter hoc* haft en konjektural tanke inde i billedet, idet jeg har refereret mig til, hvad der i øvrigt kendetegner middelaldersteologiens tidsopfattelse. Trods den autoritative ordbogs gode information finder Kjørup oversættelsen af ordet fatalt fejlagtig, og han modstiller den et moderne debat- og avis-sprogs mere sekulære og løse brug af ordet. Hvad mente egentlig Barthes med dette ord i denne sammenhæng? Jeg er efter denne diskussion kommet i tvivl. Men hvor jeg har søgt i filosofiske opslagsbøger og siden forhørt mig hos middelalderekspertes for at få afklaret grundforholdet, så har Kjørups slået op i til Larousse. Det er heller ikke irrelevant. For som jeg anførte er Barthes' (moderne) sprogbrug selvfølgelig vigtig for forståelsen af formuleringen i hans artikel – uanset om han tog fejl af grundforholdet eller ej. Men Kjørup overser, at der i Larousses formulering såvel som i Barthes' ikke er nogen klar indikation af, *hvem* der anser *p.h.e.p.c.*-formlen for en »erreur«. Formlen er, som jeg har skrevet, klart nok en fejl set fra et moderne filosofisk synspunkt. Men hvad mente skolastikerne om den? Og er synspunktet i de pågældende formuleringer hos Barthes og Larousse historisk eller moderne? Det vil være afgørende for at vurdere, hvad der vil være den rigtige oversættelse. Men så igen: i min bog er hele dette spørgsmål om oversættelsen af ét ord i én Barthes-artikel en detalje størrelsesmæssigt mindre end et knappenålshovede. En dag dukker de rette informationer nok op. Lad os derfor indtil videre standse her.

Jeg siger tak for denne gang, dels til Kjørup, dels til de læsere, der har fulgt med i bataljen. Jeg selv kunne godt have været den foruden, og det er vel tvivlsomt, om nogen i snævert faglig forstand er blevet væsentlig klogere af, at vi har rullet igennem de spørgsmål, som 'anklageskriftet' satte på dagsordenen. Dog skal det ikke udelukkes, at debatten i andre henseender har fortalt den tænksomme noget. Det har den gjort mig selv. Det vælger jeg at forestille mig, at den også har gjort andre.